

TUDOR JARDA. PORTRET, ROST ȘI ROSTIRE

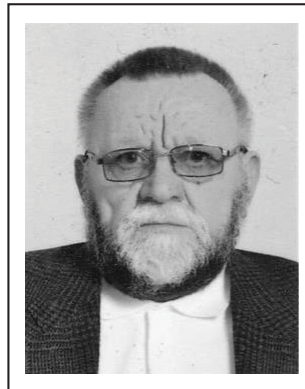
Prof. univ. dr. IOAN HAPLEA

Academia de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Ioan HAPLEA (n. 1950), profesor de etnomuzicologie la Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca.

a) Racordarea disciplinei la cuceririle științifice internaționale în domeniu: alcătuirea (coord.) a corpusului *Romanian Folksongs Database* (13.000 melodii) și inițierea/coordonarea cercetării muzicii țărănești românești prin tehnici computaționale contemporane. b) Titluri de cărți (coautor): *Construcție și deconstrucție în textul muzical popular românesc - Colinda transilvăneană*, *Despre stil și semnificațiile lui în etnomuzicologie*, *Folclor muzical din Ținutul Neamțului*, *Tr. Mârza – Sudii de etnomuzicologie* (ed.), *Prelucrări de melodii populare românești* vol. I-II. Titluri de lucrări/prezentări:

Continuitate și ruptură, *Despre simetrie și ruperile de simetrie în folclorul muzical românesc*, *Unu și multiplu*, *Αρχή – precizări semantice și etnomuzicologice*, *Scrisul și spusul – reflecții despre oralitate*, *Etnomuzicologia și științele limbajului*, *Între armonia sunetelor și semnificația comunicării*, *Identitate și alteritate – un punct de vedere*, *Cantilația sau despre o întâlnire a muzicii cu textul*, *Despre ornamentare și împodobire*, *Folclorul ca sistem complex* etc. c) Activitate didactică internațională: 15 serii de cursuri de vară în Elveția (1997-2017) și cursuri în România pentru studenți străini. d) Cercetare aplicativă: culegeri de teren, restaurări sonore (recitaluri-document) ale melodiilor din culegeri de referință (S. Drăgoi, B. Bartók ș.a.), aranjamente orchestrale pentru melodii țărănești. e) Distincția cea mai onorantă – atașamentul studenților săi.

REZUMAT

Cei care l-au cunoscut cu adevărat vorbesc despre „...un intelectual rafinat, dar care nu vroia ca acest lucru să se vadă, fiind în context universitar mai degrabă Ion Creangă decât Titu Maiorescu” (Cornel Țăranu). În lucrările religioase (*Cerul și pământul* – colecție de coruri, *Liturghia valahă*, *Din Scripturi*), la o vârstă a înțelepciunii, maestrul ne-a făcut cadou o creație în care regăsim acea culoare particulară a închinării românești. Fuga de spectaculos și triumfalism, smerenia limbajului și tainica lui legătură cu înaintașii se topesc într-o exprimare în care nu evenimentul este esențial, ci starea. Se regăsește în acest limbaj întreaga întruchipare a românescului „se cade sau nu se cade” , cu întreaga lui plajă semantică, expresie care, cred eu, i-a jalonat întreaga creație.

Cuvinte cheie: intelectual rafinat, românesc, rost, simplitate.

Angajată de partea cotidianului, uzând de histrionism ca de o mască și cultivând sociabilul ca manieră de evitare a inevitabilului, viața maestrului Jarda a întruchipat o armonie a spiritului care se împrietenește cu finitudinea. Eterna alunecare de registru înspre exterior și savuros atunci când vine vorba despre dânsul, înseamnă un fel de neînțelegere „tonală” a „modalului” său, neînțelegere acompaniată întotdeauna de texte voioase despre întâmplări picante trăite sau auzite de evocatori.

Cei care l-au cunoscut însă cu adevărat vorbesc despre „...un intelectual rafinat, dar care nu vroia ca acest lucru să se vadă, fiind în context universitar mai degrabă Ion Creangă¹ decât Titu Maiorescu²” (C.Ț.³). Lipsindu-se voit de o atitudine de elegantă reflexivitate academică, Tudor Jarda îmbrățișa și întruchipa o hermeneutică a cotidianului, a normalității terestre, a pământului făgăduit al concretului semnificativ, uneori chiar a banalului jurnalier. Fără a investi eforturi în argumentare, era cuceritor și convingător tocmai prin intensa trăire a clipei, prin carisma adevărului de care era locuit și care iradia spre în afară în linie dreaptă, fără ocolișuri și ornamentație seductivă.

Era străin de etica cinetică a modernității, de aderarea angajantă la cauza vremii: „...apreciat în zona culturală comunistă, n-a fost ostracizat, dar nu găsim în creația lui gesturi de curtoazie pentru cultura socialistă; ce a scris pentru țărani este cu totul altceva.” (C.Ț.)

Într-un fel, prin rafinate „practici componistice locale”, Tudor Jarda a scris un fel de muzică ce nu angaja eforturi proprii în vederea credibilității, lucru care l-a plasat mai mult sub lumina care vine de sus, decât sub presiunea de selecție care vine de jos, prin creația sa nedorindu-și o schimbare a bazei de legitimitate. „La una din ședințele Uniunii Compozitorilor, când i s-a supus analizei *Simfonia I* și când Matei Socor⁴ a avansat puncte de vedere care țineau de un anume partizanat politic, Tudor Jarda a replicat: «Dacă e așa, ...la revedere!» Apoi s-a ridicat și a plecat, lucru care nu dădea bine în situații oficiale, având permanent

¹ Ion Creangă (1837-1889) a fost scriitor român; este considerat a fi unul dintre clasicii literaturii române mai ales datorită operei sale autobiografice *Amintiri din copilărie*.

² Titu Maiorescu (1840-1917) fost un academician, avocat, critic literar, eseist, filosof, pedagog, politician și scriitor român mason, prim-ministru al României între 1912 și 1914, ministru de interne, membru fondator al Academiei Române, personalitate remarcabilă a României sfârșitului secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

³ Citatele semnalate în text cu „(C.Ț.)” aparțin compozitorului Cornel Țăranu, cel care, la recentul simpozion dedicat lui Tudor Jarda a expus un tablou emoționant și impresionant din perspectiva lumii creatorului. Îi mulțumim pentru acceptul de a le utiliza; mulțumim de asemenea organizatorului simpozionului, dl. Viorel Mureșan, conducerii Academiei de Muzică „Gheorghe Dima” pentru sprijinul acordat, colegilor care au susținut comunicări și celor care au onorat prin prezență camera noastră întâlnire.

⁴ Matei Socor (1908-1980) a fost un compozitor comunist și dirijor român, membru corespondent al Academiei Române din anul 1952.

relații rele cu Bucureștiul” (C.Ț.). Era în gestul lui, ca în multe altele asemănătoare, un soi de demnitate care nu ținea de diplomație, de servitute și oportunist și care refuza angajamentul mobilizator dacă el necesita abdicarea de la credințe proprii.

Aș deschide aici o paranteză legată de o posibilă paralelă, altfel greu de susținut, între S. Toduță¹ și T. Jarda, uniți subtil și pe dedesubt de spiritualitatea contaminantă a Blajului. Într-o convorbire avută cu Tudor Jarda, dânsul îmi relatează cu emoție despre sentimentele copleșitoare pe care le-a simțit ascultând în tinerețe, la Blaj, o lucrare a lui Toduță inspirată de *Psalmul 97* și de hotărârea pe care a luat-o de a deveni compozitor sub puternicul impact avut la audiția acestei lucrări. Acest apel permanent la un tip de spiritualitate latină, de același calibru cu cel al altor etnii europene, având o intensă culoare locală, dar aparținând legitim marelui *ethos* european, a edificat un tip de personalitate ce răspândea în jur un românism de cea mai pură esență, neagresiv dar necomplexat.

Aflat permanent de partea fundamentalului și nu a imediatului, nu credea în mântuirea prin sărirea etapelor, prin accelerare, nici în aliniere prin eforturi de campanie dirijată. Un soi de îndărătnicie rurală, de respingere a mimetismului în care un efemer înlocuiește pe altul, au făcut din Tudor Jarda un creator care nu are incertitudini identitare și care este plasat într-un românism valid și generos care impresiona: „... l-am apreciat foarte mult și m-a făcut să-l iubesc, ceea ce uneori nu era deloc simplu” (C.Ț.).

Ca un privilegiat care, în ultimul deceniu al vieții maestrului, m-am mișcat frecvent în proximitatea celui ce ar fi împlinit acum 95 de ani și de a cărui călăuzire în ciceronianul *cultura animi* și în înțelegerea folclorului muzical românesc am beneficiat constant, pot remarca acum acea componentă rurală românească de cea mai pură alcătuire, care constituia de fapt și unealta pedagogică principală de care se servea. Această unealtă alături de simplitatea savantă cu complexa problemă a *rostului*, asociate în tulburătoarea expresie românească „se cade... nu se cade” și pe care, după părerea lui, ar trebui să-o aplicăm în tot ceea ce facem.

De-a lungul neuitatelor întâlniri și în urma sedimentărilor vremii, aș putea evoca aici câteva emblematice linii ale unui posibil crochiu al maestrului, pe care sunt capabil să-l fac acum, și care ar consta din: o modestie adevărată și neprefăcută, a unui om ce se dorește topit în „totul românesc” din care vine și pe care l-a slujit cu credință; o retragere din fața a tot ce este artificial și sclipitor, a vorbelor goale și a modernității frivole, a goliciunii drapate; o aplecare asupra lucrurilor fundamentale, despre care gândește îndelung, dar care în exprimarea sa capătă forme de o normalitate dezarmantă; o bucurie rurală a dialogului, a „stării de vorbă”, a ascultării semenului și a destăinuirii; o curățenie sufletească sinceră, uneori copilărească, ce îl transformă într-un om care nu poate avea dușmani; o

¹ Sigismund Toduță (1908-1991) a fost un compozitor, muzicolog, profesor român, membru corespondent (martie 1991) al Academiei Române.

dragoste nedisimulată pentru ruralul căruia îi aparține și din care deține partea cea mai distilată de spiritualitate; o bună dispoziție recunoscută și un simț al umorului care molipsește în jur cu o stare sufletească pozitivă. Toate acestea, topite și închegate, într-o stare de normalitate foarte transparentă și stenică, plăcută, rodnică și contaminantă.

Doresc să spun ceva despre una dintre ultimele lucrări apărute, o colecție de coruri intitulată *Cerul și pământul*, în care sunt reunite lucrări religioase pe texte ale Psalmilor și pe versuri de Traian Dorz¹, lucrări pentru cor pe voci egale și pentru cor mixt (aș adăuga, pentru aceeași perspectivă *Liturghia valahă* și *Din Scripturi*). Într-o lume agitată și avidă de noutăți, în care șocantul se vinde bine și respectul față de mijloace este uitat, în care vine năprasnic peste noi un val al mondializării căruia nu-i putem scăpa și în fața căruia bine-plasații reprezintă segmentul victorioșilor, la o vârstă a înțelepciunii, maestrul ne-a făcut cadou o creație în care să regăsim acea culoare particulară a închinării românești. Fuga de spectaculos și triumfalism, smerenia limbajului și tainica lui legătură cu înaintașii se topesc într-o exprimare în care nu evenimentul este esențial, ci starea, în care textul se poate revela în toată puterea lui pe un suport de precis și discret contur. Se regăsește în acest limbaj întreaga întruchipare a românescului „se cade sau nu se cade” pomenit anterior, cu întreaga lui plajă semantică, expresie care, cred eu, i-a jalonat întreaga creație. Și tot foarte românește, într-o vreme în care sunt lansate cu surle și trâmbițe tot felul de fleacuri ornamentale, colecția aceasta a intrat în lume smerit, după un Model care nouă creștinilor ne este foarte drag.

Crescut la școala latinității blăjene, cu doi ani de filosofie petrecuți lângă Lucian Blaga² și Dumitru D. Roșca³, dar având și temeinice cunoștințe tehnice asimilate în câțiva ani de studii superioare, Tudor Jarda reflecta adânc și nespctaculos la orânduiala cosmică și a vieții. Detesta reflecția speculativă gratuită, gândul nedus până la capăt, spectaculozitatea argumentativă factice; de fiecare dată când discuția aluneca în aceste zone, concluzia dânsului venea severă, implacabilă și agrară: „Îmblătim paie goale!” În toate lucrurile căuta o finalitate eficace, o învățătură utilă, un *rost*. În jurul acestui cuvânt am derulat împreună ample discuții, în marginea spuselor lui Blaga și Noica; ele i-au călăuzit permanent și viața și creația.

Simplitatea împreună cu *rostul și rostirea* îi erau cuvintele cele mai dragi; ele care aparțineau unei limbi pe care o iubea cu venerație și asupra căreia reflecta adânc. Pe un traseu semantic greu de urmărit, uneori inexplicabil, *rostul și rostirea* strălucesc în limba română într-o intensitate care nu se întâmplă în orice

¹ Traian Dorz (1914-1989) a fost poet și deținut politic din România.

² Lucian Blaga (1895-1961) a fost un filozof, poet, dramaturg, traducător, jurnalist, profesor universitar, academician și diplomat român.

³ Dumitru D. Roșca (1895-1980) a fost un filozof român și membru al Academiei Române.

configurație etnică. De la *rost* înțeles ca gură în paginile cronicarului („Moisi au avut pe singur Dumnedzău dascăl rost către rost” la Miron Costin¹, sau „... tot pământul era un rost și un glas la toți” la Șerban Cantacuzino²), la *rostul* ca deschizătură („a pornit rostul” la războiul de țesut, „a rostui” la fierăstrău) și apoi rânduială, ordine (a da de rost, rostul lumii, a îmbina cu rost), până la izbucnirea prin *rostire* a alianței dintre gură și ordine, dintre zicere și facere, debut și punere în ordine, început și finalitate, cauzalitate și mântuire, cuvânt și ordine rațională, se recuperează într-o limbă contemporană vechea alianță semantică din grecescul *logos*. În mod repetat Tudor Jarda insista asupra acestor miracole lingvistice care ne aliniază demn la cugetul lumii și ne oferă bijuterii lingvistice de copleșitoare adâncime filosofică.

Pe un drum de țară, între două sate din Cezarea lui Filip, Cineva își întreba apropiații: „Cine zice lumea că sunt?” și apoi „Dar voi cine ziceți că sunt?” Sub umbrirea binecuvântată a acestor două întrebări, am îndrăznit să expun gândurile de față cu convingerea că Cel care știe cu adevărat **cine** a fost Tudor Jarda și cine suntem noi, este Cel Ce ne-a creat pe toți. Noi putem evoca parțial ceea ce Tudor Jarda a făcut și putem alcătui fiecare crochiurile unui portret care, suprapuse, pot nuanța din diferite perspective personalitatea și felul în care T. Jarda a înțeles lumea, viața, Creația, rândurile de față fiind unul dintre aceste crochiuri: „Nu ce a auzit sau a citit cineva despre lume determină înțelegerea sa asupra lumii, ci prin ce a trecut și a suportat din partea ei.” (Peter Sloderdejk)

Să iubim, să cinstim și să mulțumim tuturor celor care, în maniere asemănătoare, discret și fundamental, au edificat ceea ce este astăzi spiritul românesc al cântării, școala românească de compoziție, în general articularea românească a rostirii muzicale, felul în care se vede prin sunete cerul de deasupra noastră.

¹ Miron Costin (1633-1691) a fost un boier, diplomat, om politic și un important istoric al Principatului Moldovei.

² Șerban Cantacuzino (1640-1688) a fost domnul Țării Românești între 1678 și 1688.